

Kommentarer och frågor till KG Hammarlund från Jens Allwood

KG Hammarlund har gett en övergripande redogörelse för metoddiskussion inom historia och pläderar för att historia innehåller och bör innehålla ett spektrum av metoder. Jag vänder mig i mina frågor direkt till KG.

1. Om relationen mellan förståelse – förklaring och beskrivning. Är inte en förklaring en sorts förståelse? Kan förståelse vara möjlig utan beskrivning av något som förstås?
2. (i) Kan du förklara på ett tydligare sätt varför ”förklaring” svarar mot ”paradigm” och ”förståelse” mot ”narrativ”. (ii) Varför skulle inte en narrativ (en berättelse) kunna ge både förståelse och förklaringar?
(iii) Är en struktur som grundas på en felaktig (falsk) teori värd att ha?
3. Varför kan inte en tolkning vara sann eller falsk?
4. Oklar motsättning mellan sanning och mening. Är inte sanning och mening förenliga? Kan inte en meningsfull skildring vara sann? Kan inte en sann skildring vara meningsfull? Borde inte idealet för en historisk redogörelse vara en redogörelse som är både sann och meningsfull?
5. Förklara tydligare vad att ”överge det paradigmatiska tänkandet till förmån för det narrativa” betyder.
6. Finns det inte okända och obekräftade fakta? Är det inte möjligt att universum innehåller miljontals fakta som varken är kända eller bekräftade?
7. Varför ”tar ett bekräftat faktum plats i ett nätverk av idéer”? Om jag bekräftar att det regnade före en timme sedan, innebär det inte för mig något nätverk av idéer utöver vad som var fallet när jag observerade det faktum att det regnade för en timme sedan.
8. Även om historiska berättelser om människor är avgränsade i tid och rum, är det inte säkert att alla historiska berättelser är det, t ex i kvantfysik, där man tycks kunna ha ”icke-lokala samband” (non-local entanglement).
9. Vad menas med att ett perspektiv motsvarar en möjlig värld? Perspektiv innebär selektion av information. Är det inte snarare oftast frågan om att perspektiv motsvarar en partiell beskrivning av aspekter av vår aktuella (faktiska) värld?
10. Varför skulle inte humanvetenskapernas hypoteser avgöras av en strävan efter giltighet över ett brett spektrum av mänskliga perspektiv? Vad säger du om filosofi och lingvistik?

11. Har du själv en eller flera metoder i historia som du föredrar framför andra?

Om ja – varför?

Om nej – varför inte?

KG Hammarlunds (KGH) svar och svarskommentarer till Jens Allwood (JA)

JA fråga 1: Om relationen mellan förståelse – förklaring och beskrivning: Är inte en förklaring en sorts förståelse? Kan förståelse vara möjlig utan beskrivning av något som förstås?

KGH svar på JA fråga 1: Jo, en förklaring kan absolut ses som en sorts förståelse. I vardagligt språkbruk är nog också gränsen mellan de två suddig och flytande. Wilhelm Dilthey, som jag hänvisat till, gav en mer precis definition av sin användning av begreppen. 'Förklaring' var för honom knuten till naturvetenskapliga observationer processer, där den enskilda processen ses som ett specialfall av en abstrakt allmän lag. 'Förståelse' hör samman med skeenden och processer skapade eller orsakade av människan – konkreta livserfarenheter. Förståelsen bygger på att det studerade placeras in i ett sammanhang och kan också leda till en omformning av forskarens jag: den främmande livserfarenheten blir en del av ens egen. En liknande inlevelse är svårare att tänka sig inom naturvetenskaplig forskning (Röd 1996/2009:390f).

Att beskriva det studerade och det sammanhang där det ingår kan absolut vara ett nödvändigt första steg mot den förståelse Dilthey definierar.

JA fråga 2: (i) Kan du förklara på ett tydligare sätt varför "förklaring" svarar mot "paradigm" och "förståelse" mot "narrativ"?

(ii) Varför skulle inte en narrativ (en berättelse) kunna ge både förståelse och förklaringar?

(iii) Är en struktur som grundas på en felaktig (falsk) teori värd att ha?

KGH svar på JA fråga 2: (i) Parallellerna mellan Diltheys begreppspar förklaring/förståelse och Jerome Bruners paradigmatiska respektive narrativa sätt att tänka blir kanske tydligast om jag direkt citerar Bruner:

At a gross level, the logico-scientific mode (I shall call it paradigmatic hereafter) deals in general causes, and in their establishment, and makes use of procedures to assure verifiable reference and to test for empirical truth. (---)

The imaginative application of the narrative mode leads instead to good stories, gripping drama, believable (though not necessarily 'true') historical accounts. It deals in human or human-like intention and action and the vicissitudes and consequences that mark their course. It strives to put its timeless miracles into the particulars of experience, and to locate the experience in time and place. Joyce thought of the particularities of the story as epiphanies of the ordinary. The paradigmatic mode, by contrast, seeks to transcend the particular by higher and higher reaching for abstraction, and in the end disclaims in principle any explanatory value at all where the particular is concerned. (Bruner 1986:13).

(ii) Eftersom förklaring kan vara en nödvändig förutsättning för förståelse kan den givetvis inkorporeras i ett narrativ. Många, rent av de flesta, historievetenskapliga arbeten har ju en utpräglat narrativ karaktär och innehåller såväl förklarande beskrivningar som tolkningar och analyser som grund för de slutsatser som kan göra anspråk på att uttrycka en förståelse.

(iii) Om en teori utgör grunden för utsagor om hur verkligheten är beskaffad håller jag med om att den saknar värde i det fall den är felaktig eller falsk. Om det handlar om en teorigrundad heuristisk ansats i syfte att generera, snarare än bekräfta, hypoteser är det kanske inte lika enkelt. Teorier inom humaniora och samhällsvetenskap kännetecknas också ofta av att deras sanningsvärde är svårt, i vissa fall kanske omöjligt, att fastställa.

JA fråga 3: **(i)** Varför kan inte en tolkning vara sann eller falsk? **(ii)** Oklar motsättning mellan sanning och mening. Är inte sanning och mening förenliga? Kan inte en meningsfull skildring vara sann? Kan inte en sann skildring vara meningsfull? Borde inte idealet för en historisk redogörelse vara en redogörelse som är både sann och meningsfull? **(iii)** Förklara tydligare vad att "överge det paradigmatiska tänkandet till förmån för det narrativa" betyder.

KGH svar på JA fråga 3: **(i)** En tolkning som underlåter att ta hänsyn till kända och uppenbart relevanta fakta kan absolut betraktas som falsk. Omvänt bör den kunna vara sann, åtminstone preliminärt sann utifrån vad som var känt när tolkningen gjordes.

Problemet för en historiker ligger dels i att faktaunderlaget kan vara fragmentariskt, dels i att historikern, när hen skriver in en historisk händelse i en kontext, tvingas till mer eller mindre långt gående antaganden om aktörernas tankar, bevekelsegrunder och så vidare. Sådana antaganden kan aldrig fastställas som sanna – däremot som sannolika, troliga eller åtminstone möjliga. Historikers tolkningar kan därför betraktas som hypoteser, formulerade i syfte att, med Jerome Bruners ord, 'fit different human perspectives and (...) be recognizable as "true to conceivable experience": that they have verisimilitude' (Bruner 1986:52).

(ii) Sanning och mening är självklart förenliga, men de förutsätter inte varandra. En sann beskrivning är inte nödvändigtvis meningsfull i den mening Roddy Nilsson talar om när han skriver att singulära satser saknar historisk mening i sig – de får mening först när de blir en del av en tolkning, en historisk berättelse (Nilsson 2005:41). Omvänt kan en berättelse mycket väl vara meningsfull utan att vara i en strikt mening sann, något varje romanläsare kan tänkas instämma i.

(iii) ”Att överge det paradigmatiske tänkandet till förmån för det narrativa” är en hårdragen formulering. Få om några historiker strävar efter att formulera generella lagar av den art man finner i naturvetenskapen. Historievetenskapen (liksom humaniora generellt) är samtidigt knappast opåverkad av naturvetenskapliga sanningsideal. Det vore olyckligt om detta ideal leder till att historikern, med tillämpande av en till det yttersta dragen källkritik, stannar vid att beskriva fakta utan att foga in resultatet i en meningsfull kontext.

JA fråga 4: (i) Finns det inte okända och obekräftade fakta? Är det inte möjligt att universum innehåller miljontals fakta som varken är kända eller bekräftade?

(ii) Varför ”tar ett bekräftat faktum plats i ett nätverk av idéer”? Om jag bekräftar att det regnade före en timme sedan, innebär det inte för mig något nätverk av idéer utöver vad som var fallet när jag observerade det faktum att det regnade för en timme sedan.

KGH svar på JA fråga 4: (i) Universum innehåller säkert åtskilligt som är både okänt och obekräftat för oss, men kan vi tala om detta okända som ’fakta’? Det tycks åtminstone strida mot etablerat språkbruk – såväl *Svensk Ordbok* som *Svenska Akademiens Ordbok* skriver om ’faktum’ att det rör sig om ett sakförhållande som inte kan bestridas, något med full säkerhet konstaterat.

(ii) När du bekräftar (vilket är något annat än att observera) att det regnade för en timme sedan är det, om jag förstått Carl Becker rätt, oundvikligt att det fenomen eller den företeelse som bekräftas skrivs in i ett ’nätverk av idéer’ där ’idéer’ kanske ska förstås som sociala/språkliga begreppskonstruktioner som ’regn’ och ’timme’. Detta kan låta skruvat när det gäller en så okomplicerad händelse som en nyligen observerad regnskur. Det framstår kanske som mer begripligt om vi som Becker talar om *historiska* fakta, alltså vanligtvis sådant som vi inte själva direkt observerat. Ett längre citat från Becker kanske förtydligar detta:

Left to themselves, the facts do not speak; left to themselves they do not exist, not really, since for all practical purposes there is no fact until someone affirms it. The least the historian can do with any historical fact is to select and affirm it. To select and affirm even the simplest complex of facts is to give them a certain place in a certain pattern of ideas, and this alone is sufficient to give them a special meaning (Becker 1932:233).

JA fråga 5: Även om historiska berättelser om människor är avgränsade i tid och rum, är det inte säkert att alla historiska berättelser är det, t ex i kvantfysik, där man tycks kunna ha "icke-lokala samband" (non-local entanglement).

KGH svar på JA fråga 5: För mig är det främmande att tala om 'historiska berättelser' på kvantnivå. Historievetenskapen studerar människors handlande (eller deras underlåtelser att handla), inte elementarpartiklarnas. Vad som utspelas på kvantnivå kan (i någon mening) beskrivas i en berättelse, men knappast i en *historisk* berättelse annat än i den meningen att det rör sig om något förflutet. På samma sätt är berättande framställningar inom till exempel geologi eller astronomi knappast historiska berättelser.

JA fråga 6: (i) Vad menas med att ett perspektiv motsvarar en möjlig värld? Perspektiv innebär selektion av information. Är det inte snarare oftast frågan om att perspektiv motsvarar en partiell beskrivning av aspekter av vår aktuella (faktiska) värld?

(ii) Varför skulle inte humanvetenskapernas hypoteser avgöras av en strävan efter giltighet över ett brett spektrum av mänskliga perspektiv? Vad säger du om filosofi och lingvistik?

KGH svar på JA fråga 6: (i) Historikerns arbetsfält är ju inte bara 'vår aktuella (faktiska) värld' utan också (och i högre grad) världen i det förflutna. Att tolka till exempel en bondesupplik till en riksdag på 1600-talet innebär, tror jag, oundvikligen att pröva perspektiv som motsvarar 'möjliga världar' med avseende på vår (begränsade) kunskap om de aktuella aktörernas sociala relationer, deras förhållningssätt och förståelse av statsmakten och så vidare.

(ii) Jerome Bruner skriver om 'the search for hypotheses that will be true across a wide range of human perspectives' som en onödigt sträng begränsning. (Bruner 1986:52). Som jag förstår det menar han att det är fullt tillräckligt att en hypotes har trovärdighet (verisimilitude) över några skilda perspektiv. Det är knappast fruktbart om en historiker överger en hypotes som tycks användbar för en forskningsuppgift inom svensk tidigmodern historia av det skäl att den inte är relevant för fransk medeltidshistoria eller precolumbiansk latinamerikans historia.

JA fråga 7: Har du själv en eller flera metoder i historia som du föredrar framför andra?

Om ja – varför?

Om nej – varför inte?

KGH svar på JA fråga 7: Om en metod kan bidra till att generera intressanta frågeställningar eller den sortens hypoteser som Jerome Bruner diskuterar är det också en fruktbar metod. Detta är, som jag ser det, avhängigt problemformulering och källmaterial – det är alltså svårt att generellt säga att en viss metod är att föredra.

I min egen forskning har min metod ofta varit att med utgångspunkt i en bred och ganska eklektisk läsning konstruera en kontext där det partikulära kan skrivas in och därigenom bli en del av en historisk berättelse. Det betyder inte att den metoden är att föredra i alla sammanhang, men för de forskningsfrågor jag angripit har jag (och stundom även andra) funnit metoden användbar och framgångsrik.

Referenser:

Becker, Carl L 1932: "Everyman His Own Historian". *The American Historical Review*, vol. 37, no. 2, 221-236.

Bruner, Jerome 1986: *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Röd, Wolfgang (1996/2009): *Der Weg der Philosophie Von der Anfängen bis ins 20. Jahrhundert*. Zweiter Band. München: Verlag C H Beck.